

Електронне наукове фахове видання "Державне управління: удосконалення та розвиток" включено до переліку наукових фахових видань України з питань державного управління (Наказ Міністерства освіти і науки України від 06.11.2014 № 1279)

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
удосконалення та розвиток

№ 4, 2014 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 351.86

О. Ф. Сальнікова,

к. т. н., доцент кафедри національної безпеки Національної академії державного управління при Президентові України, м. Київ

РОЛЬ ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

O. F. Salnikova,

*candidate of engineering sciences, associate professor of department of national security,
The National Academy of Public Administration, the President of Ukraine*

THE ROLE OF DEFENSIVE-INDUSTRIAL COMPLEX IN THE SYSTEM OF NATIONAL SECURITY

У статті розглянуто питання щодо підвищення можливостей національного оборонно-промислового комплексу (ОПК) України, що потребує впровадження раціональних шляхів перебудови ОПК. Надано рекомендації щодо створення системи його управління, а також запропоновано шляхи реструктуризації підприємств та подальшого реформування ОПК у цілому. Оборонно-промисловий комплекс є фундаментом національної безпеки держави, оскільки він забезпечує Збройні Сили новітніми зразками озброєння, військової техніки і всім необхідним для виконання покладених на них завдань із забезпечення захисту інтересів держави. Від спроможностей підприємств промисловості України, її наукових установ та закладів залежать ті чи інші рішення, які приймаються щодо розробки нових або модернізації існуючих зразків (систем) озброєння та військової техніки. Для України підвищення ефективності діяльності оборонно-промислового комплексу є стратегічно важливим завданням.

In the article the question of promotion of possibilities of national military-industrial complex of Ukraine, that requires introduction of rational ways of reformation of military-industrial complex are considered. The recommendations to the creation of the system of his management and also the ways of restructuring of enterprises and further reformation of military-industrial complex are offered. Defensive-industrial complex is foundation of national security of the state, as it provides Armed Forces the new standards of armament, military technique and needments for implementation of the tasks fixed on them from providing of defence of interests of the state. From possibilities of enterprises of industry of Ukraine, her scientific establishments and establishments those or other decisions that is accepted in relation to development of new or modernisation of existent standards (systems) of armament and military technique depend. Increase of efficiency of activity of defensive-industrial complex is strategically an important task for Ukraine.

Ключові слова: державне управління, національна безпека, оборонно-промисловий комплекс, реструктуризація підприємств, збройні сили.

Keywords: state administration, national security, military-industrial complex, restructuring of enterprises, armed forces.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями. Оборонно-промисловий комплекс є фундаментом національної безпеки держави, оскільки він забезпечує Збройні Сили новітніми зразками озброєння, військової техніки і всім необхідним для виконання покладених на них завдань із забезпечення захисту інтересів держави. Від спроможностей підприємств промисловості України, її наукових установ та закладів залежать ті чи інші рішення, які приймаються щодо розробки нових або модернізації існуючих зразків (систем) озброєння та військової техніки. Для України підвищення ефективності діяльності оборонно-промислового комплексу є стратегічно важливим завданням [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми. Провідні вчені, такі як: В.О. Смірнов, Л.М. Ленський, С.В. Жданов, В.В. Зубарев, М.І. Луханін, Р.В. Боднарчук ґрунтовно досліджують проблемні питання оборонно-промислового сектору економіки України та реструктуризації підприємств оборонно-промислового комплексу, та ін. Але актуальність та проблематика теми статті потребують подальшого опрацювання у даній сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Після проголошення незалежності України на її території залишилися 6475 танків, 7153 бронетранспортери, 3392 артилерійські установки, 1431 літак, 285 гелікоптерів. За даними Регістру ООН, у 1992 р. до країн, що розвиваються, Україна експортувала зброї на суму 400 млн дол. США, зайнявши сьоме місце в світі за обсягами продажу (після США, Росії, ФРН, Франції, Великобританії та Китаю). Таким чином, підприємства оборонно-промислового комплексу України мали значні потужності з випуску військової (28 % валового виробництва СРСР), але вкрай незначну питому вагу готової, з повним замкненим циклом, продукції і надміру залежали від зовнішніх поставок. Зменшення військових замовлень, розрив замкнених циклів виробництва та інші проблеми вимагали проведення реструктуризації та конверсії ОПК України. На кінець 2005 р. в Україні були реструктуровані майже всі суднобудівні заводи з виділенням непрофільних підприємств і перетворенням їх на самостійні об'єкти господарської діяльності, що суттєво покращило їх виробничі показники. Форму власності змінили у середньому 15 % загальної кількості підприємств ОПК, в тому числі: 17 % підприємств авіабудування, 25 % підприємств оборонної галузі, 58 % підприємств суднобудування та 79 % підприємств радіоелектронної галузі. Проте суттєвої реструктуризації українського ОПК не відбулося, а позитивних результатів, що очікувалися від проведення конверсії, отримано не було. Обґрунтувати й реалізувати ефективний шлях перебудови ОПК неодноразово намагалися центральні органи влади. Так, у 2008 р. попередній уряд затвердив Стратегію розвитку оборонно-промислового комплексу України, яка передбачала формування оборонної промисловості на базі спеціалізованих інтегрованих структур, спроможних функціонувати в ринковому середовищі. Для її реалізації планувалося розробити Закон України «Корпоратизація, акціонування та приватизація підприємств у сфері ОПК» і ставилося завдання уніфікувати підходи до управління процесами реформування ОПК та зміни форми власності оборонних підприємств з відповідним державним контролем. Але далі справа не пішла через неможливість проведення радикальних реформ в умовах поглиблення кризи в економіці країни. Державна програма розвитку озброєнь на період до 2009 р. та Державна програма реформування та розвитку ОПК на період до 2010 р. не виконали свої завдання у повному обсязі [2, 3, 4, 5].

Сучасна структура оборонно-промислового комплексу України не відповідає вимогам часу, не забезпечує ефективного використання його науково-технічного

й виробничого потенціалу, підвищення якості й конкурентоспроможності продукції, що виробляється, не сприяє розвитку міжнародного військово-технічного співробітництва, є неефективною та не збалансованою за цілями, має низьку соціальну спрямованість. На теперішній час на вітчизняних підприємствах може бути виготовлена відносно незначна кількість основних видів потрібних ОВТ за замкненим циклом.

Перші кроки до подолання кризи у секторі ОПК вже зроблені. Указом Президента України № 1085/2010 від 6 грудня 2012 р. і № 1245/2010 від 28 грудня 2010 було створено Державний концерн «Укроборонпром». Основна ідея організації ДК «Укроборонпром» полягала у створенні дієвого ядра оборонної промисловості за рахунок об'єднання функціонуючих компаній, фірм і підприємств, котрі здійснювали експорт ОВТ і мали певні оборотні кошти, та підприємств ОПК, яким удалося певною мірою зберегти свій технологічний та оборонний потенціал і спроможність виробляти сучасні зразки військової техніки.

У 2012 році в секторі броні- і авіотехніки був виконаний ряд крупних експортних контрактів, реалізація яких була визначальною для ОПК. Це угоди:

- з Іраком на постачання другої партії бойових колісних машин БТР-4 у кількості 62 одиниць;
- з Ефіопією на постачання 200 модернізованих Т-72 Б;
- з Таїландом на виробництво і постачання танків «Оплот» і БТР - 3 Е1.

Основними виконавцями замовлення виступають підприємства ДК «Укроборонпром»: Харківське КБ машинобудування ім. Морозова (ХКБМ), завод ім. Малишева, а також Київський і Житомирський ремонтно-механічні заводи (КРМЗ та ЖРМЗ). У липні 2012 року був підписаний контракт з Міністерством оборони Єгипту з модернізації бронетехніки БТР ОТ-62 «Топаз» для єгипетської армії на його території. Об'єм контракту оцінюється у 200 машин. Потужності Київського ремонтно-механічного заводу у 2012 році виконували експортні контракти в африканські країни. ДП «Миколаївський ремонтно-механічний завод» у 2012 році поставив 9 БТР-80 УП в інтересах Іраку. Також переконливий об'єм робіт в інтересах іноземних держав виконали підприємства, що працюють в секторі авіації. У 2012 році ДП «Антонов» виготовило 8 літаків (5 Ан-32 і 3 Ан-148), продовжувало модернізацію і ремонт 105 літаків Ан-32 для ВПС Індії. Харківське державне авіаційне виробниче підприємство (ХГАПП) виконували роботи у рамках контракту на постачання літаків Ан-74 ТК-200 в Казахстан і Туркменістан. ГП «ЗоряМашпроект» в січні 2012 р. виконало постачання повного комплексу газотурбінної установки М35 для ДКВП «Бізон», який будувався на ВАТ «Суднобудівельна компанія (ФСК) Феодосії» для ВМС Китаю. Всього ж у 2012 році підприємством було випущено 94 двигуни різного призначення, що на 7 двигунів більше, ніж у 2011 р. Херсонський державний завод «Паллада» у 2012 році передав хорватському судноремонтному заводу плавучий док вартістю 80 млн гривень [6].

Наприкінці грудня 2012 р. Президент України озвучив основні завдання з проведення глибокої модернізації ОПК. Серед них слід зазначити такі:

- розробити стратегії розвитку провідних галузей оборонної промисловості до 2025 р., зокрема ракетно-космічної, авіаційної, радіоелектронної тощо;

- удосконалити нормативно-правову базу з питань підтримання експорту товарів військового та цивільного призначення й залучення приватного капіталу в ОПК;

- при реструктуризації та реформуванні підприємств ОПК урахувати можливості диверсифікації їхньої діяльності в напрямі виробництва високотехнологічних товарів цивільного призначення;

- сприяти розвитку міжнародного військово-економічного співробітництва для реалізації спільних проектів з виробництва ОВТ.

Уряд України в підготовленій Програмі активізації розвитку економіки України на 2013-2014 рр. оприлюднив плани щодо залучення 600 млн. дол. США під гарантії держави протягом двох років на формування раціональної структури ОПК.

За підсумками 2012 р. (у порівнянні з 2011 р.) підприємства ДК «Укроборонпром» показали приріст виробництва (на 13 % - до 7 млрд грн.), приріст реалізації (на 5 % - до 12,8 млрд грн.), приріст середньої заробітної плати (на 17 % - до 3,3 тис. грн.), приріст прибутку (на 148 % до 682 млн грн.), приріст перерахувань до бюджету (на 8 % до 2,6 млрд грн.)

За результатами роботи за 9 місяців 2013 р. підприємства, що входять до складу державного концерну «Укроборонпром», показали ріст об'єму виготовленої продукції (промислового виробництва) на 35 % в порівнянні з аналогічним періодом 2012 р. Підприємствами концерну за 9 місяців 2013 р. випущено продукції на суму 9,5 млрд грн., повідомляє прес-служба концерну. Приріст досягнутий за рахунок росту виробництва продукції на експорт (ріст за 9 місяців склав 53%), при цьому виробництво на внутрішній ринок знизилось. Об'єм реалізованої продукції зріс за 9 місяців на 29 % і склав 10,1 млрд грн. Ріст досягнуто за рахунок збільшення об'ємів продажів на експорт на 47 % в порівнянні з аналогічним періодом минулого року.

Ріст виробництва і реалізації позитивно відбився на показниках прибутку підприємств. Сукупний прибуток підприємств склав 597 млн. грн. (за 9 місяців 2012 р. збитки склали 26 млн грн.). Розмір середньої заробітної плати виріс в порівнянні з аналогічним періодом минулого року на 9 %. Перерахування до бюджету зросли на 3 % і за 9 місяців склали 2 млрд грн.

Поліпшення ситуації в оборонному секторі також показує фінансовий аналіз діяльності підприємств державного концерну «Укроборонпром» за 9 місяців 2013 року, але багато питань, щодо підвищення ефективності діяльності оборонно-промислового комплексу залишаються не вирішеними.

Протягом найближчих 5 років на фінансування підприємств ОПК планується спрямувати близько 28 млрд. грн., з яких 3,4 млрд. грн. буде спрямовано безпосередньо на створення технологій та підготовку виробництва озброєння та військової техніки.

Проте, навіть за умови сталого та ритмічного фінансування, покращення ситуації, яка виникла на підприємствах ОПК можливе лише у результаті проведення комплексу заходів з реформування матеріально-технічної бази підприємств та системи державного управління підприємствами ОПК з дотриманням наступних принципів [7]:

- проведення єдиної науково-технічної, технологічної, виробничої, фінансово-економічної, цінової, інвестиційної, інноваційної, зовнішньоекономічної, маркетингової, рекламної, податкової та кредитної політики;

- впровадження механізмів стратегічного менеджменту централізованого управління діяльністю підприємств ОПК, побудованих на корпоративній основі;

- пріоритетне значення показників економічної ефективності над досягненням будь-яких інших рубежів і вирішення будь-яких інших завдань;

- забезпечення конкурентоспроможності продукції, що випускається, та послуг, що надаються, на рівні світового ринку;

- досягнення самоокупності діяльності підприємств, створення стимулів до їх поступового переходу до самофінансування;

- впровадження програмно-цільового методу планування при вирішенні завдань структурного реформування, науково-технічного розвитку, технологічного та інженерного вдосконалення виробничих потужностей, виробничої діяльності;

- збереження, захист та розвиток технологій, які є базовими і критично важливими для національної безпеки і оборони, соціально-економічного розвитку країни;

- самостійність суб'єктів господарювання в здійсненні господарської діяльності, їх відповідальність за кінцеві результати.

Щодо вибору варіанта вдосконалення системи управління ОПК в експертному середовищі та коридорах виконавчої влади вже багато років тривають дискусії. Серед варіантів, на які звертають найбільше уваги, слід зазначити:

- створення Державного агентства з питань ОПК у складі новоствореного Міністерства промислової політики України;

- створення Державного агентства з питань ОПК у складі Мінекономрозвитку;

- створення Державної оборонно-промислової комісії при Президентові України.

Провідні фахівці підприємств і представники зацікавлених міністерств неодноразово висловлювали свої «за» і «проти» для кожного варіанта. Наступний крок – прийняття рішення про створення Агентства на правах центрального органу виконавчої влади зі спеціалізованим статусом. Агентство має стати ефективним органом при уряді України, який формуватиме пропозиції з військово-технічної та обороно-промислової політики держави і здійснюватиме організацію та координацію діяльності органів виконавчої влади і структур ОПК з їх реалізації [8].

Згідно із законом України «Про оборону України» фінансування потреб національної оборони має здійснюватися за рахунок Державного бюджету України в розмірі не менше 3 % заплаваного обсягу внутрішнього валового продукту. Такий обсяг фінансування повинен забезпечити належним чином не лише заходи з утримання реформування Збройних Сил, але й якісне оновлення військ (сил), удосконалення систем управління та матеріально-технічного забезпечення, закупівлю та модернізацію озброєння та військової техніки, соціальний захист військовослужбовців. Проте за весь час існування Збройних Сил України обсяг оборонного бюджету жодного року не відповідав цій нормі Закону [9].

Висновки. В Україні державне оборонне замовлення становить лише 3-5 % від обсягів загального виробництва підприємств ОПК. Тобто ОПК України є вкрай експортноорієнтованим, і причина цього полягає в недостатньому фінансуванні. А відсутність необхідного обсягу державного оборонного замовлення, достатніх серій виробництва озброєнь ускладнює досягнення потрібного рівня їхньої конкурентоспроможності для виходу на зовнішні ринки, ставить під сумнів економічну доцільність такого виробництва загалом. Відсутність внутрішнього ринку озброєнь є головною загрозою для ОПК України. Основним покупцем зброї, яку виробляють підприємства національного ОПК, мають бути власні Збройні Сили, це є однією з передумов збереження національного ОПК.

Таким чином, аналіз діяльності та аналіз витрат на забезпечення оборонно-промислового комплексу, фундамента національної безпеки держави, за роки незалежності України, показує що обсяг фінансування не забезпечує належним чином утримання та реформування Збройних Сил України. Тому на перспективу основними джерелами фінансових ресурсів для розвитку ОПК визначені надходження від експорту озброєнь, приватні та іноземні інвестиції.

Література:

1. Одноралов І.В., Пчелінцев С.М. Як знайти кошти для ОПК // Оборонний вісник. – 2013. – Випуск № 1. – С. 22-29.
2. Смірнов В.О. Система управління військово-технічною політикою Росії / В.О. Смірнов, С.В. Смірнова, О.В. Кісельов // Зб. наук. праць / ЦНДІ ОВТ ЗС України. – Вип. 20. – К.: ЦНДІ ОВТ ЗСУ, 2008. – С. 180–188.
3. Шевцов А.І., Боднарчук Р.В. Актуальні проблеми реструктуризації оборонно-промислового сектору економіки України // Збірник Національного інституту стратегічних досліджень. – К., 2013. - № 2. – С. 127 – 134.
4. Інформаційно-аналітичний огляд військових новин // Центр воєнної-політики та політики безпеки. – 2013. – Випуск № 10 / 13[Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.defpol.org.ua/site/index.php/uk/arhiv/arhiviao/14267-1013>.
5. Горбулін В., Шеховцов В. Створення ДК «Укроборонпром» як початок формування дієвого ядра ОПК // Наука і оборона. – К., 2013. - № 3. – С. 27 – 31.
6. Михненко А. Оборонний срез – 2012 // Експорт озупня и оборонний комплекс України. – К., 2013. - № 1-2. – С. 11 – 19.
7. Стратегія розвитку Державного концерну «Укроборонпром», затверджена Наглядною радою Державного концерну 15.07.12 р.
8. Зубарев В.В., Луханін М.І., Сотник В.В., Уткін Ю.С. Стратегічні питання забезпечення реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу України.
9. Терещенко А.М. Аналіз витрат на забезпечення оборонно-промислового комплексу держави // Збірник наукових праць Національного університету оборони України «Труди університету». – К., 2013. – № 2 (116). – С. 193 – 197.

References.

1. Odnorolov, I.V. and Pchelintsev, S.M. (2013), “Yak znajty koshty dlia OPK”, *Oboronnyj visnyk*, vol. 1, pp. 22–29.
2. Smirnov, V.O. Smirnova, S.V. and Kiselev, O.V. (2008), “Systema upravlinnia vijs'kovo-tehnicnoi politykoiu Rosii”, *Zb. nauk. prats' TsNDI OVT ZS Ukrainy*, vol. 20, pp. 180–188.
3. Shevtsov, A.I. and Bodnarchuk, R.V. (2013), “Aktual'ni problemy restrukturyzatsii oboronno-promyslovoho sektoru ekonomiky Ukrainy”, *Zbirnyk Natsional'noho instytutu stratehichnykh doslidzhen'*, vol. 2, pp. 127 – 134.
4. “Informatsijno-analitychnyj ohliad vijs'kovykh novyn” (2013), *Tsentr voiennoi-polityky ta polityky bezpeky*, [Online], vol. 10, available at:
<http://www.defpol.org.ua/site/index.php/uk/arhiv/arhiviao/14267-1013> (Accessed 15 March 2014).
5. Horbulin, V. Shekhovtsov, V. (2013), “Stvorennia DK «Ukroboronprom» iak pochatok formuvannia diievoho iadra OPK”, *Nauka i oborona*, vol. 3, pp. 27 – 31.
6. Mihnenko, A. (2013), “Oboronnyj srez – 2012”, *Jeksport oruzhija i oboronnyj kompleks Ukrainy*, vol. 1-2, pp. 11 – 19.
7. “Stratehiiia rozvytku Derzhavnoho kontsernu «Ukroboronprom»” (2012), *zatverdzhena Nahliadovoju radoju Derzhavnoho kontsernu*.
8. Zubarev, V.V. Lukhanin, M.I. Sotnyk, V.V. and Utkin Yu.S. (2013), “Stratehichni pytannia zabezpechennia reformuvannia ta rozvytku oboronno-promyslovoho kompleksu Ukrainy”.
9. Tereschenko, A.M. (2013), “Analiz vytrat na zabezpechennia oboronno-promyslovoho kompleksu derzhavy”, *Zbirnyk naukovykh prats' Natsional'noho universytetu oborony Ukrainy «Trudy universytetu»*, vol. 2 (116), pp. 193 – 197.

Стаття надійшла до редакції 30.03.2014 р.

ТОВ "ДКС Центр"